

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ

„TI VAGYTOK NÉKEM MINDEN ÖRÖMEM”

Petőfi Sándor

emberi kapcsolatai

Hangosított diapozitív-sor
az általános iskolák felső tagozata számára

Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém

Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Budapest

A hangosított diapozitív-sor használatát az
Művelődési Minisztérium 421—25/198. I. számon engedélyezte.

A forgatókönyvet és a módszertani útmutatót írta:

Miklós Gyuláné

Bírálok:

**Balogh Jánosné, Fekete Sándor,
Honti Mária, Szegedy-Maszák Mihály**

Szerkesztők:

Abonyi Lászlóné, Nagy Valéria

Forgalomba hozza
az Országos Tanszergyártó és Értékesítő Vállalat
Budapest

Utánnomás az 1980. évi kézirat alapján

Diafilm hny. 7156

F. k.: Hári Ferenc

Képjegyzék a „*Ti vagytok nékem minden örömem*” című hangosított diasorhoz

I. rész

1. Inzert: *Ti vagytok nékem minden örömem*
2. Petrovics István (Orlai P. S. rajza)
3. Hrúz Mária (Orlai P. S. rajza)
4. Arany János (Barabás M. rajza)
5. Szendrey Júlia és Petőfi Zoltán (fénykép)
6. Bem (Barabás M. rajza)
7. Közös tabló

II. rész

8. Inzert: A szülők
9. A kiskőrösi anyakönyv részlete
10. Háborgó hullámok (gyermekrajz)
11. Petrovics István (Orlai P. S. festménye)
12. Egy estém otthon (gyermekrajz)
13. A pákozdi emlékmű
14. Egy gondolat bánt engemet (gyermekrajz)
15. Hrúz Mária (Orlai P. S.) festm.
16. Fekete kenyér (gyermekrajz)
17. A szülők kettős portréja
18. Füstbement terv (gyerm.rajz)
19. Kukoricaföld (gyermekrajz)
20. A Petőfi család síremléke
21. Nagyszüleim (gyermekrajz)

III. rész

22. Inzert: Arany
23. Térképvázat
24. Vándorúton (gyermekrajz)
25. Arany János szülőháza
26. Petőfi rajza Aranyról
27. Kettős portré: Arany és Petőfi
28. Találkozás (gyermekrajz)
29. A Toldi címlapja (1847)
30. Petőfi (Orlai P. S. festménye)

31. Arany János (Barabás M. rajza)
32. A Toldi kézírásos lapja
33. Kukorica Jancsi (gyermekrajz)
34. A nép nevében (gyermekrajz)
35. Arany János (Barabás M. festménye)
36. Arany fényképe (1880)

IV. rész

37. Inzert: Júlia
38. A négyökrös szekér (gy.rajz)
39. János vitéz és Iluska (gyermekrajz)
40. Az erdői kastély
41. Szendrey Júlia (Roskovits I. rajza)
42. Petőfi Zoltán (Petőfi S. rajza)
43. Szendrey Júlia (Barabás M. rajza)
44. Reszket a bokor (gyermekrajz)
45. Szendrey J. és Petőfi Zoltán fényképe

V. rész

46. Inzert: Bem
47. Bem (Marasztóni I. festménye)
48. Csatában (gyermekrajz)
49. Világ szabadság (gyermekrajz)
50. Bem a szászsebesi csatában
51. Bem (grafika)
52. A szászsebesi csata
53. Petőfi érdemjele
54. Petőfi rajza Bemről

VI. rész

55. Inzert: Mind ismerősek
56. Petőfi Debrecenben
57. Petőfi 1847. tavaszán (Barabás M. rajza)
58. Petőfi 1848. tavaszán (Barabás M. rajza)
59. Dagerrotípia Petőfiről (Escher K.)
60. Inzert: Zárócocka

A képváltást rövid dallamos szignál jelzi.

Az irodalomtanítás, az irodalmi nevelés legfontosabb, semmivel nem pótolható taneszköze a *könyv*, amelynek fehér lapjai és fekete betűi a teljes emberi világot magukban hordozzák. Ha jól forgatjuk, ügyesen vallatjuk — azaz kiérdekeljük a Kosztolányi által nagyra becsült „jó olvasó” rangját —, megismerhetjük önmagunkat és a világot is teljes gazdagságában, bonyolultságában. A magyartanár hivatalból „jó olvasó”, és legfontosabb feladatának, hivatásának tekinti, hogy tanítványaiból is azt neveljen. Nem kívülről rákényszerített kötelesség bírja erre, hanem belső motiváció, köteleltség, hiszen ő már tudja, milyen szegény és sivár az élet a művészetadta élmények nélkül.

Az utóbbi években megszűnt az oktatásban a tankönyvek egyeduralma. Hallatlan föllendülés következett be hazánkban mind az iskolák technikai felszereltségét, mind a különböző taneszközök, ismerethordozók kifejlesztését tekintve. Amikor örülünk ennek a jelenségnek — hiszen arról van szó, hogy eredményesebben tanítsunk, mint eddig —, bizonyos kételyek is megfogalmazódtak a tanári közvéleményben. Például az, hogy elég érettek, módszertanilag elég felkészültek vagyunk-e annak a sok és sokféle taneszköznek valóban alkotó használatára, amely a rendelkezésünkre áll. Megnyugtató azonban a gondolat, hogy ha ma még vannak is nehézségeink, mindez az újjal való találkozásnak természetes velejárója, amelyet az idő megold, amelyet a pedagógiai leleményesség, a tapasztalat-cserék, jó publikációk segítségével legyőzünk. Ezt bizonyítják a földrajz vagy a történelem tantárgy ez irányú eredményei.

Nehezebbnek és veszélyesebbnek ítélik tanáraink azonban a helyzetet az *irodalom* tantárgyban, attól félvén, hogy a könyv, az irodalmi szöveg és az érdekenyen közvetítő tanári személyiség, tehát a lényeg majd hátterbe szorul, és az uralmat a gépek, a különböző ismerethordozók veszik át. Ezek látványos megoldásokat produkálhatnak ugyan, de nem szolgálják igazán az irodalmi nevelés ügyét. Féltik irodalomtanáraink óráik meghitt hangulatát, érzelmi kisugárzását az uniformizált és automatizált irodalomtanítás uralmától.

Bizonyos, hogy soha nem lesz a magyartanárnak fontosabb fegyvertársa a könyvnel.

Ez a tény nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az irodalomórán is használhassunk értelmes, tanári munkánkat valóban segítő ismerethordozókat, akár hanglemezt, akár diákat, akár filmeket, akár transzparenst.

Nagyon gondosan kell azonban azokat az alkalmakat tervezni, amikor valóban kell a segítség, amikor bennünket olyan többlettudáshoz vagy többletéléményhez juttat a taneszköz, amelyet igénylünk, amellyel egyetértünk, amiről úgy érezzük, nem keresztezi, hanem lendíti nevelőmunkánkat.

Természetesen mindennek az az előfeltétele, hogy rendelkezésre álljanak megfelelő ismerethordozók, hogy ezek a taneszközrendszerbe tartozó egyes darabok létükkel biztosítsák a válogatás lehetőségét, sugallják szempontjait, szinte maguktól kínálják a módszertani megoldásokat.

A *taneszközrendszer tervezésekor* mindezeket igyekeztek az illetékesek figyelembe venni. Az általános iskola 5—8. osztályos irodalomtanításához *nem készül sok eszköz*, és szándék szerint csak olyanok, amelyek mással nem pótolhatóan nyújtanak ismereteket, segítik néhány nehéz ponton a műelemzés iskolai gyakorlatát.

Az *írói-költői életrajzok tanításához hangosított diasorozatok* (HD) állnak rendelkezésre.

Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, József Attila életét és munkásságát dolgozza fel — az életkori sajátosságoknak megfelelően — négy

darab, később elkészül *Csokonai Vitéz Mihály* és *Móricz Zsigmond* életéről is egy-egy diasor. Az életrajz tanítása ugyanis abba a kategóriába tartozik, ahol érdemes és kell bőséges, új információs anyagot nyújtani, és a készen álló taneszköz hosszás keresgéléstől, anyagátárolástól menti meg a tanárokat.

Mi indokolja, hogy a hangosított diasor műfajában készülnek az életrajzok, és nem más megoldást (pl. filmet, hanglemezt) választottak a tervezők?

A HD bizonyos szempontból szűkebbre szabott lehetőség, mint a mozgófilm. Amaz kevésbé dinamikus, kevésbé látványos, de az írói-költői életrajzok tanításához igen megfelelő műfajnak látszik. Ami hátránya a filmhez képest, statikussága, ugyanakkor előnye is. Nagyobb elmélyülést enged, megállást, többszöri visszapörgetést, jobban felfogható — ebben az esetben nem közömbös szempont! — információkat ad.

Ugyanakkor kereken, szépen megformált kompozíciót lehet alkotni a szöveg, a kép és a zene összhangjával, mindennek transzferhatása révén olyasmit is el lehet mondani az életútról, a személyiségről, amit nem tudnak sem a szavak, sem a képek önmagukban elmondani. Olyan mögöttes gondolati és érzelmi tartalmakra gondolunk, amelyeket nem lehet megfogalmazni vagy megmutatni, de a vizuális-auditív összehatásban többletként jelentkeznek.

A *Tanterv* nem határozza meg pontról pontra, hogy az egyébként a törzsanyagban helyet kapott életrajzok mely mozzanatai szerepelnek követelményként, ezt majd a *Részletezett követelményrendszer* ajánlásai fektetik le, illetve a tankönyv szövege jelzi. A hangosított diasorok *tar-talma* csak a „kötelező” mértékben lépi túl a tantervi anyagot, nem is elsősorban közvetlenül informáló anyagával, alapszövegével, hanem bőségesebb idézettárával, képeivel, zenéjével — azaz annyiban, amennyiben ez műfajából, jellegéből következik. Természetesen ez nem megtanulandó (de azért befogadandó) többlet.

Milyen közös vonásokkal jellemezhetjük a HD-sorozatot? Az egyik alapelv az, hogy az audiovizuális taneszköz ne ismételje pontról pontra a tankönyv által elmondottakat, ne kövesse a tankönyvi életrajz felépítését, szövegezését — azaz ne elsősorban mennyiségi szempontból térjen el attól, hanem az anyag rendezésének elvét tekintve. Találjon a HD minden esetben olyan új szempontot, olyan új *rendezőelvet*, amelyet indokol mind a gyerekek életkora, mind a feldolgozandó anyag — az adott életrajz — jellege.

Csak a tankönyvi szöveg ismétlésének, képanyaggal történő kiegészítésének ugyanis nem lenne értéke, igazi funkciója. Az életrajzi sorozat nemcsak a nagy íróinkról-költőinkről való tudást, az irodalmi nevelést kívánja szolgálni, hanem általában a *művészi nevelést*. Arra törekszik, hogy a sorozat minden darabja kompozíció, zárt egység legyen, ebben az értelemben maga is műalkotás. Az irodalmi, zenei és képzőművészeti anyag válogatása a *stílusosság* és az *egységesség* jegyében történik. Viszonylag sok az *eredeti szöveg*, a *költői szöveg*; lelőhelyüket (az útmutató végén külön jegyzékben közöljük) a könnyebb megkereshetőség, földézhetség érdekében.

A sorozat egyes darabjai úgy építkeznek, hogy mind teljes terjedelmükben, mind viszonylag elkülönülő részleteikben egyaránt felhasználhatóak legyenek. Ez a formai megoldás a *sokoldalú módszertani felhasználást* teszi lehetővé (teljes órák és órarészletek; tanórai és órán kívüli foglalkozás; frontális, csoportos és egyéni munka).

ÜTMUTATÓ

a „Ti vagytok nékem minden örömem” HD használatához

A HANGOSÍTOTT DIAPOZITÍV-SOR CÉLJA: HELYE A TANESZKÖZRENDSZERBEN

Az általános iskola 5—8. osztályában két ízben írja elő a *TANTERV* a Petőfi Sándor életével és költészetével való foglalkozást. Az 5. osztályban néhány lírai vers és a *János vitéz* tárgyalására kerül sor, a 7. osztályban a költő életrajza és lírájának néhány darabja szerepel törzsanyagként.

Fölmerül a kérdés: miért az 5. osztály számára készült a hangosított diaszor, ha ezen az évfolyamon nem követelmény Petőfi életrajzának ismerete?

Válaszul két indok is kínálkozik. Elsőként az, hogy sem a törzsanyagban, sem a kiegészítő anyagban szereplő művek megértése, teljesebb befogadása szempontjából nem közömbös bizonyos életrajzi mozzanatok ismerete. Ennél azonban jelentősebb az az érv, amely szerint az 5. osztályos tanuló már korábban igen sokat hallott a költőről, több művét ismeri, életének jelentős eseményeivel megismerkedett az 1—4. osztályban, sőt, az óvodában. Legfőbb ideje tehát, hogy ezek az ismeretek valamiféle szintézisbe kerüljenek, és kiegészüljenek újabbakkal, azaz a tételes beszámoltatás követelménye nélkül — az életkornak megfelelő — *Petőfi-kép*, *Petőfi-értelmezés* kialakulását igényeljük és segítjük.

Mit értünk azon, hogy az életkornak megfelelő legyen a kialakítandó *Petőfi-kép*?

Egy hangosított diaszor nem törekedhet olyan teljességre, mint egy-egy — egyébként ritka — hatalmas monográfia, amely a (viszonylag) teljes pályaképet bemutatja, értelmezi és értékeli. Nyilvánvaló, erre még a középiskolában sincs szükség. Az „adott életkor” tehát föltétlenül mennyiségi szűrést jelent.

Nem ez azonban a legfontosabb. Lényegesebb, hogy a hallatlanul sokrétű *Petőfi-képből* azokat a rétegeket és színeket emelje ki és erősítse fel a taneszköz, amelyek érzelmi töltésüknél fogva leginkább megragadják a 10 éves gyerekek személyiségét.

Fekete Sándor szaklektori véleményében találóan ismeri fel és foglalja össze ezt a szemléletet és szándékot: „Petőfi nem egyszerűen költői lángelme és merész forradalmár. Kivételes erkölcsi lény is egyszerűs mind, e tekintetben senkit nem lehet mellé állítani irodalmunkban. A diaszor tehát nem pusztán az irodalmi nevelést szolgálja hasznosan, hanem a legszébb, már-már a követhetetlenség következetes erkölcs mintáját is kínálja. Az iskolás gyerekek — szerencsésen fogékony életkorúak lévén — jó időben kapnak hatásos leckét erről a morálról.”

Ezt a *morális személyiséget*, ezt a valójában hallatlanul bonyolult, problémákkal küzdő, érző, szenvedő, rajongó és kiábrándult, harcos, gyöngéd, tiszta embert szeretné megismertetni a gyerekekkel a taneszköz. Vagy inkább: nem megismertetni, hiszen ismerik, hanem *tudatosítani*, értelmezéssé emelni, amit tudnak róla.

Amikor egy nagy író vagy költő életét, személyiségét tárgyaljuk az iskolában, minden alkalommal fölmerül egy igen fontos problémacsoport.

Az életrajzi adatokat, az adatok alapján kirajzolódó egyéniséget mutatjuk fel a tanulónak? Vagy a költői életműből kibontakozó portrét fogadjuk el hitelesnek?

Mennyiben azonosíthatjuk az életrajzi adatok alapján és a költői életműből összeállítható képet? Hogyan térhetünk ki a kettő esetleges ellentétére? Hogyan ismertetjük meg végül az „igazi” Petőfit, Adyt?

Nyilvánvaló, hogy valódi kép megrajzolása, valódi értékelés csak mindkettőnek: az életnek és az életműnek ismerete, összevetése, szintézise alapján képzelhető el. Petőfi Sándor vagy Ady Endre mint ember, egyén, individuum nem azonos a művekben megjelenő *én*-nel, mégis átszűrődik, beszivárog, a műbe emelkedik a köznapi *én* is, a köznapi léte tényezők is — habár természetesen áttételekkel, általánosítva és stilizálva. Egy műnek, illetve az egész életműnek elemzése, megértése, értékelése a jelentést hordozó szövegből indul ki, de a mű külső kapcsolatainak, a kornak, a környezetnek, az írói-költői személyiségnek ismerete is szorosan hozzátartoznak a műről való gondolkodás folyamatához.

Petőfinél — úgy tűnik föl — egyáltalán nem jelent problémát a köznapi és a költői *én* azonosítása vagy szétválasztása. Az a — jóllehet csálóka — érzésünk: a kettő ugyanaz.

Pedig bizonyos, hogy a költő „empirikus” és „transzponált” vagy „stilizált” — tehát műveiben megjelenő *én*-je még Petőfinél sem esik egybe. Csak nyilvánvalóan kevesebb a stilizálás, mint másnál, az uralkodó jelleg a természetesség, a közvetlen önkifejezés. Ami természetesen nem jelent önmagában sem értéket, sem értéktelenséget. Életművének itt tárgyalt része kétségtelenül sokkal inkább a személyes líra jegyeit viseli, mint például a *Cipruslombok*, amelynek stilizáltsága a szereplőre jellemző.

TARTALOM

A HD azokat a *tartalmas és meleg emberi kapcsolatokat* emeli ki a költő életéből, amelyek a legnagyobb hatást gyakorolták emberi és költői fejlődésére, érzelmi intenzitásukkal és egyáltalában jellegükkel meghatározó szerepet játszottak a költő életében. (Mint ahogyan valószínűleg mindannyiunk életében meghatározó szerepük van a szülőknek, a házas-társaknak és a barátoknak, akik kísérői és részesei életünk legfontosabb tényeinek, fordulópontjainak.)

Melyek azok a motívumok, amelyeket a forgatókönyv kiemel? A SZÜLŐK esetében a szokásos párhuzam az apa és az anya között: szigor és szelídség. Nem ez azonban a súlypont. A gyermeki látásmód átalakul, és az apa alakja kiegészül a becsületes ember, a gondos apa, a lelkes és puritán hazafi megragadó vonásaival. Mindkét szülő portréjának fontos kiegészítője, megerősítője az a néhány, levélből vett sor, amely fiuk, és a fiuk családjá iránt érzett szeretetüket oly hiven mondja el.

Nem *csak* a költő iránti szeretet az, amiért a szülők alakja ilyen intenzitással rajzolódik Petőfi költészetében. Nem *csak* a hálás fiú ragaszkodása, rajongása szól a versekből. Két világosan körülrajzolható egyéniség, önmagában is megragadó személyiségű ember áll előttünk; Hruz Mária és Petrovics István.

Júlia alakjában azt az eszményítettséget emeljük ki, amely a költői életmű Júlia-figuráját is jellemzi. Azt a mesei ízt, a legkisebb királykisasszony bájos, lelkes alakját és gesztusait, amelyre Illyés Gyula is utal

Petőfi-jében. Hogy a valódi Júlia nem egészen ilyen volt? Szendrey Júlia köznapi énjét valójában nem könnyű értelmezni. A költőnek kell hinni, aki eszménynek és egyetlen biztos pontnak, fogódzónak és halhatatlan szerelmesnek (látta? akarta látni?) látta feleségét.

ARANY JÁNOS és Petőfi barátságának történetét és értelmezését — a hagyományoknak megfelelően — két pillérré építi a HD. Az egyik az egymás költői munkássága iránt érzett elismerés, sőt — TOLDI! — csodálat (amelyet csak izgalmasabbá tesz a percre érzett, de rögtön le is győzött féltékenysége), és az egymás elvéinek, jellemének, egyéniségének felfogása, befogadása, elismerése. A sokat emlegetett ellentét kettejük temperamentuma között nyilvánvalóan jótékony kovásként élesztette azt az amúgy is viharosan kerekedő barátságot. Petőfinek kellett, hogy valakit húzzon, ösztönözzön, valakiért tegyen — Arany pedig félve-boldogan ébredt, lelkének titkolt vagy alig tudott rétegei kerültek napvilágra. De amiről mindketten gondolkodtak, az közös volt: a hazának a gondjai. És hogyan erről vélekedtek, lényegét tekintve (ha nem is megoldási módját) megegyeztet. Ezért lehetett kapcsolatuk valóban barátság.

BEM alakjában — ugyancsak a hagyományoknak megfelelően — a nagy forradalmár, ugyanakkor az egyszerűség és a póztalan hősiesség vonásait emeli ki a HD. Az önmagában is nagy, a magyar forradalom és szabadságharc történetében jelentős szerepet játszó történelmi alak öszszeforr annak az apaként jóságos, élesszemű, csak a csodálatos szóval jellemezhető embernek képével, aki a legnehezebb időkben adja vissza a költő hitét és önbecsülését.

Petőfi életének tanulmányozásakor nem tud az ember szabadulni attól a gondolattól, hogy ez az élet olyan, mint egy mese a legkisebb fiúról, aki becsületessége, jó szíve, bátorsága jutalmaként — miután az összes próbát kiállta — elnyeri a királykisasszony kezét. Csak sajnos, a boldogító, feloldó mesei vég hiányzik. Bár hiányzik-e valójában? A szó eszmei értelmében bizonyára nem.

Ez a tökéletes műalkotásra jellemző zárttság, „intenzív totalitás”, megkomponáltság, emelkedett szépség — esztétikai és nem köznapi értelemben vevén a szót — jellemzi azokat az emberi kapcsolatokat is, amelyeket a legjelentősebbnek érezvén taneszközünk felsorakoztat. Azt mondtuk fentebb, hogy Petőfit mint egyedülálló erkölcsi személyiséget kívánjuk közvetíteni a gyerekekhez. Igen, a feldolgozott emberi kapcsolatoknak lényege az, hogy kapcsolatok: a fonál egyik végén mindig a költő áll, aki nemcsak elfogadja, hanem személyiségének erejével formálja partnerét; annak személyiségéből is a legvonzóbb, legerőteljesebb színeket hívja elő, és költészetének tüzeiben olvasztja, kalapálja, formálja markánsá és örök érvényűvé a Szülő, a Feleség, a Barát és a Hős figuráját.

SZÖVEG — ZENE — KÉPANYAG

Kétféle szöveg hangzik fel a HD-n.

Az egyik fajta olyasféle informatív szöveg, amilyen a tankönyveké is. Összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat, értelmezi az elhangzottakat vagy a következőket, helyenként utal a képekre — tehát funkciója az összefogás, átkötés. Az volt a törekvés, hogy ez a szöveg lehetőség szerint kevés legyen. Nemcsak azért, hogy az új ismeretekkel takarékosan bánjunk, hanem inkább azért, hogy a költői szövegek alapján inkább maguk a tanulók végezhessek el az értelmezést. Az az érv is a sok szöveg ellen

szólt, miszerint az idézetek viszonylagos hosszúsága fékezi a dinamizmust, sőt nehézkessé teszi — hallás után — magának a szövegnek követését.

Bőségesen válogat a HD Petőfi eredeti szövegeiből. Ezek között vannak *dokumentum jellegű* levélrészletek, és *költői szövegek*: napló- és versrészletek. Minden bizonnyal a közvetlenebb élmény erejével hatnak a gyerekekre ezek a póztalan, örömben-bánatban érzelmi emelkedettséget sugárzó szemelvények, mint a semlegesebb hatású informatív szöveg hatna. A konkrét és az általános, a már absztrakciót, bizonyos tudományos leszűrtséget mutató szövegek aránya ezen a HD-n a konkrét javára billen éppen az életkori sajátosságok miatt.

A *zenei anyagot* népdalok adják. Olyanok, amelyek tematikailag ille- nek az éppen következő vagy záruló részhez. Kínálkozhatott volna még megoldásként akár korabeli kísérőzene, akár megzenésített Petőfi-dalok; vagy mindkettő. Így látszólag a stílusosság követelményét is jobban kielégítettük volna. Magához Petőfihez és a kiválasztott életanyaghoz, azonban rendezési szempontból is jobban illik a népdalok világa — a népdal egyszerű, mégis mély, bonyolult és csiszolt szépsége — mint a népies műdal. A népdalok szerepeltetésének *érzelmi-hangulati funkciója* van. A tanulóknak elég annyit tudniuk, hogy *magyar népdalok* szólnak meg — minden további erőltetett, Petőfivel direkt kapcsolatot kereső magyarázgatás nélkül.

A *képanyag* is kétféle. Egyik része dokumentum jellegű: fényképek, festmények a költőről és köréről, kéziratokról, helyszínekről. Több Barabás-kép is szerepel a sorozatban Aranyról, Petőfiről, Juliáról. A gyerekekkel beszélgetve megemlíthető a festő barátsága a költővel, esetleg a Barabás-életképeknek Petőfi népiességére gyakorolt hatása. (Mándy Iván: *Az enyedi diák* című ifjúsági regényét is ajánlhatjuk olvasásra.) — Fel- tétlenül említendő, hogy Arany portréján kívül Petőfinek még két rajza szerepel az anyagban: a kislfiáról és a Bemről készült kép.

A képek másik csoportját a Petőfi Irodalmi Múzeum 1973-as gyermek- rajz-pályázatának anyagából válogattuk. A szép, színes képek bizonyára közel kerülnek a gyerekekhez, pedagógiaileg is érdekes megfigyelni, ho- gyan értelmezik-értékelik a tanulók társaiknak Petőfiről való képét és felfogását. A diásor módot nyújt arra, hogy egy-egy képet előre meg- nézzünk vagy visszakérassunk, arról elbeszélgessünk. Különösen fontos ez olyankor, ha a tanár megítélése szerint osztálya számára nem meg- szokott a képeket jellemző festői látásmód. Az előzetes ismerkedés után a maga helyén így érte, komolyan tudják a gyerekek bármelyik képet fogadni. — A beszélgetés során jó kitérni arra is, hogy a szorosan értel- mezett tematikai egyezésem kívül — néha ellenére — más szálak is össze- köthetik a költői szöveget és a képet.

A HANGOSÍTOTT DIASOR FÖLÉPÍTÉSE

A taneszköz a közlésre szánt anyagot nem az életrajzoknál megszokott kronologikus sorrendben tárgyalja, hanem a korábban már vázolt közös elvi koncepció alapján egy sajátos rendezőelvet választva. Lényegében sok, már ismerős élettény foglalódik össze, ezekhez jönnek az újabb ismeretek. Az ismert adatok az újakkal egy új, friss rendben kapcsolódnak, ezáltal elmélyülnek a régebbi, és természetesebben elsajátíthatóvá válnak az újabb ismeretek.

I. A *bevezető rész* fölvonultatja a „szereplőket”. Személyes hangja fi- gyelmet kelt, motiválja a gyerekeket.

II. A *középső* — terjedelmében jelentősebb — rész több egységre tagolódik. Ezeket tematikailag-hangulatilag illeszkedő zenei anyag vezeti be és zárja le.

Az egyes kisebb egységek a következők:

A szülők (Petrovics István és Hrúz Mária)

Arany (Arany János)

Júlia (Szendrey Júlia és Petőfi Zoltán)

Bem (Bem József)

A középső rész tartalmazza tulajdonképpen az ismert anyagot.

III. A *záró rész* — Mind ismerősek... — nem ad összekötő szöveget, hanem eredeti szövegek (levél, napló, vers) megszólaltatásával „párbeszédet” alakít ki a költő és azok között az emberek között, akik a HD-n szerepeltek. Az itt idézett szövegek nem egyeznek meg a hangszalagon másutt szereplő részletekkel, de az analóg szituáció, a hangvétel és a szereplők már ismert beszédhangja alapján rá lehet ismerni, ki szólal meg.

Minden újabb és újabb párbeszédet népdalmotívum vezet be és zár le. A befejező rész funkciója: rendezés és esetleg ellenőrzés.

A TANESZKÖZ FELHASZNÁLÁSA

A HD-t mind az 5., mind a 6. és a 7. osztályban fel lehet használni, akár tanórán, akár a tanórán kívül.

Az 5. osztályosoknak inkább motiváló szándékkal jó bemutatkozni, nem azzal az igénnyel, hogy teljes mélységében fölfogják akár az elhangzó idézetek tartalmát, mondandóját, vagy tételesen megtanulják, amit hallanak. Hogy Petőfit mint embert és költőt egyre inkább megismerjék és megszeressék, hogy a tanult versekhez szélesebb összefüggésbe tudják állítani, arra igen alkalmas a taneszköz.

Elsősorban a *frontális* munkaforma ajánlható, és tekintettel a 10 évesek még könnyebben fáradó figyelmére, helyesebb egy-egy órán csak egy-egy *részletet* bemutatni és nem teljes hosszúságában az egész HD-t.

Igy kézenfekvő, hogy a törzsanyag művei közül az *Egy estém otthon*, az *István öcsémhez* vagy a *Szülőimhez* tárgyalásához kapcsolható a szülőkről szóló rész.

A kiegészítő anyaghoz tartozó szemelvényekből összeválogatható három olyan tematikus egység, amelyhez jól kapcsolhatók a többi HD-részek.

A *Befordultam a konyhára...* című vershez (és a vele együtt szereplő másik négy költeményhez) a Szendrey Júliáról, a Zoltánkáról szóló rész. A *Jövendölés*, a *Rongyos vitézek*, a *Költészet* az Arany Jánossal való barátságot földolgozó részhez kívánczodik. (Ez az egység egyébként a 6. osztályban is igen jól hasznosítható a két költő kapcsolatának tárgyalásakor.)

A *Sors, nyiss nekem tért, a Szabadság, szerelem!* szép egységet alkothat a Bemről szóló résszel.

A versolvasás, HD-nézés, beszélgetés jórítmusú összekapcsolásával változatos, eredményes *készségfejlesztő órákat* szervezhetünk. A versek értelmezése, felolvasása, a HD tudományos és művészi információinak beépítése mind a *szövegszerkesztés* (szóbeli fogalmazás), mind a felolvasás képességének alakításában segít. Ugyanakkor a változatosság — ezért eredményesebb az óra — kedvet ébreszt a gyerekekben, természetesen oldja a készségfejlesztő órák időnkénti unalmát.

Habár a *Tanterv* nem írja elő az életrajz tanítását, szervezhető akár a lírai versek és a *János vitéz* tárgyalása előtt, akár összefoglalásként egy olyan óra is, amely az *Ismered Petőfit?* címet viselheti.

Ha *bevezetőként* kerül sor erre az órára, a gyerekek elmondják, mit hallottak eddig a költőről, milyen verseit ismerik. Mindez történhet éppen olyan tematikus rendben, ahogyan a HD halad. Mivel a beszélgetés, a versmondás mindig egy másirányú fogalatosságot jelent, még az is elképzelhető, hogy — megszakításokkal — az egész HD-t végignézik a gyerekek. Amennyiben *összefoglalásként* kerül sor bemutatásra — különösen, ha az órákon már láttak egy-egy részt —, igen jól hasznosítható lesz a HD befejező egysége, amelynek meghallgatását (esetleg kétszeri meghallgatását) a tanár néhány magyarázó szóval bevezetheti.

A „találatok” száma igen egyszerűen összegezhető, s így tárgyilagos képet kapunk az osztály idevonatkozó tudásáról anélkül, hogy az *itt nem is helyén való szigorú ellenőrzést* alkalmazzánk.

A 7. osztályban nagyjából ugyanezek a felhasználási lehetőségek. Néhány lényeges különbség azonban mégis megragadható.

1. Az egységek mindegyike több törzsanyagbéli műhöz is kapcsolódik, tehát nem a készség- és képességfejlesztő, hanem a műveket tárgyaló órákon kerül sor a vetítésre. Így a HD szervezésben és hatásosabban építhető be a műelemzés folyamatába. A megszólaló eredeti szövegek is mélyebben értelmezhetők, mint korábban. Az ötödikes gyerekekre elsősorban érzelmi töltéssel hatnak, a hetedikes jobban képes az általánosításra, nyilván jobban átéli bennük a maga sorsát, a maga problémáit, mert a racionális oldalt is látja, és mert sokkal több tapasztalata van már.
2. Kívánatos, hogy a tanár közölje a gyerekekkel az elhangzó idézetek le-
lőhelyét, hiszen a 7. osztályban reális lehetősége van annak, hogy a tanulók ennek alapján kötetből olvassanak. Az elhangzó részletek és a megismert összefüggések alapján a teljes műveket maguk is értelmezhetik. Így elsősorban nemcsak érdekes, megkapó, lelkesítő, történetként élük át Petőfi életét, hanem mint megformált életanyagot, műbe emelt valóságot, mint irodalmi műalkotást kezdik nézni a tanulók Petőfi verseit.

Petőfi élete és költészete a magyarságnak *alapélménye*. Az óvodától az egyetemig minden korosztály tanulja, foglalkozik vele. És ez nagyon jól van így. Azért fontos a spirális visszatérésnek a mozzanata, mert alkalmat nyújt az életkornak megfelelő újabb és újabb értelmezési szintek kibontására. Ha a 10 évesnek maga az élet, a versek világgossága, akusztikus hatása ad a legtöbbet, hagyjuk a romantikus szerelmeit és forradalmárt 13 éves korra. De akkor úgy mutassuk fel ezt a költészetet, ahogyan azt föl kell mutatnunk: érzelmi hevét, tiszta rációját, politikai koncepcióját, árnyalt gondolkodásmódját egyaránt. A középiskolások képesek átélni és megérteni Petőfi költészetének filozófiai mélységeit — sekélyebb és legmélysegebb pontjait is. A felnőttek számára pedig újra ugyanaz (lehet) a költő — egy nagy szintézis eredményeképpen —, mint a kisgyerekek számára: megbonthatatlan, csodálatos egység, fundamentum — kenyér és víz.

3. Jelentős különbség az 5. osztályhoz képest, hogy itt a tanulók Petőfivel kapcsolatos tudása ellenőrizendő; így a HD mindazon információi, amelyek az előírt tananyag részét képezik (az összekötő szöveg tényei és összefüggései teljes egészében; a törzsanyaghoz tartozó költemények). Mindezt azonban inkább a rend kedvéért jegyezzük meg, hiszen a műelemzés, a tankönyvi szöveg feldolgozása, a HD új szempontú, szintetizáló jellegű beépítése az órába együttesen bizonyára eredményes lesz: nem a beszámolás kényszere, hanem az érdeklődés és az anyag sokoldalú feldolgozása szüli a tudást.

A *napközi otthonban* vagy a *szakkörben* is használható a HD. A két alkalom eltérő jellege meghatározza a felhasználás módját is. A *napközi otthonban* teljes kötetlenséggel, beszélgetésekkel oldva lehet vetíteni akár az egyes részeket, akár az egészset.

A *szakköri foglalkozás* tematikája viszont szigorúbban szabja meg a módszeres eljárást. Néhány példa:

- a gyerekek a műsorszerkesztést gyakorolják; elemzik a HD-t a szöveg-zene-képanyag egysége, stílusa szempontjából, megfigyelik ezek arányát, valamint az egyes kisebb egységeknek az egészen belüli arányát;
- az előadó szakkör meghallgatja és elemzi a prózai, illetve verses szövegek előadását; különbséget tesz a tárgyilagosan előadott narrátor-

szöveg, a sok lírai elemet tartalmazó naplószöveg és a versek felolvasásának *hangvétele és ritmusa* között;

- az irodalomjegyzéket főhasználva kezdenek a szakkör tagjai (a HD megtekintése után) egyéni vagy csoportos kutatómunkát a költőről az éppen aktuális és megkapott szempontok jegyében; kutatómunkájukhoz az irodalomjegyzék kibővítése, továbbfejlesztése is hozzátartozik;
- az illusztrációnak az irodalmi műben betöltött — kívánatos illetve nemkívánatos — szerepéről beszélgetve elemzi a szakkör a HD gyermekrajzait.

A SZAKANYAGBAN ELŐFORDULÓ VERSEK CÍME A FELHANGZÁS SORRENDJÉBEN

A szülők

1. Vízen 94. o.
2. A jó öreg kocsmáros 374. o.
3. A vén zászlótartó 1091. o.
4. Fekete kenyér 334. o.
5. Távolból 40. o.
6. Szüleim halálára 1142. o.

Arany

1. Arany Jánoshoz 588. o.
2. Arany János:
Válasz Petőfinek

Júlia

1. Búcsú 1093. o.
2. Hogy volna kedvem.... 1101 o.

Bem

1. Négy nap dörgött az ágyú... 1128. o.
2. Csatában 1130. o.

Mind ismerősek

1. István öcsémhez 105. o.
2. Szeretlek kedvesem 1102. o.
3. Levél Arany Jánoshoz 688. o.
4. Arany János: Emlények

A versek kettő kivételével Petőfi Sándor versei, ezért itt nem tüntettük fel a szerzőt. A lapszámok Petőfi összes verseinek (1974. Budapest, Szépirodalmi Kiadó) kötetére vonatkoznak. A levélrészletek Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése (1974. Bp., Szépirodalmi Kiadó) c. kötetben található.